

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNİ, AHLAKİ, EDEBİ, MESLEKİ AYLIK DERGİ

8. Cilt

Eylül - Ekim 1969

88 - 89. Sayı

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
HAZRET-İ ÖMER'İN DÜNYÂYI TUTAN ADALETİ Eşref EDİP	261
ASRIMIZDAKİ TEFİR HAREKETLERİNE UMÜMİ BİR BAKIŞ Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU	263
HADİS-İ ŞERİFLERE GÖRE MÜ'MİN Osman KESKİOĞLU	268
İRTİFAK HAKLARI Yasan: Dr. M. Yûsuf MÜSÂ Çeviren: Dr. M. Esad KILIÇER	272
AHİRETE VE ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLMEYE İMAN Dr. Ali Arslan AYDIN	278
KIZILAY'IN GÂYESİ VE HİZMETLERİ Cafer AYDIN	281
HİKMETLİ SÖZLER	282
PEYGAMBERİMİZ'İN SAHÂBİLERİNİ YETİŞTİRME USÛLÜ M. Âsım KÖKSAL	283
HOCA-ZÂDE MES'UD EFENDİ	290
ANKARA'DA MİMAR SİNAN'IN ESERLERİ Dr. Fil. İlhan AKÇAY	292
NAMAZ DİNİN DİREĞİDİR Lâtfi ŞENTÜRK	296
AVRUPA'DA MİSYONERLİK FAÂLİYETLERİ Hakkı MAVİŞ	298
İSLÂM'DA TİCÂRETİN ÖNEMİ VE TİCÂRET AH- LAKİ Arif ERSOY	300
KİTAP TENKİDİ	309
ŞER'İYYE SİCİLLERİ ARŞİVİ Nuri YEPREM	312
GIDA ZEHİRLENMELERİ	314
TAMİMLER	317
BAŞARILI MESLEKDAŞLARIMIZ	319

İSLÂM'DA TİCÂRETİN ÖNEMİ VE TİCÂRET AHLÂKI

Hazırlayan: Arif ERSOY
Beyşehir Vâizi

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿١﴾ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ جَمِيعِ الْمُرْسَلِينَ
وَعَلَىٰ آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ ﴿٢﴾ اللَّهُمَّ رَبَّنَا افْتَحْ بِالْخَيْرِ وَاخْتِمْ بِالْخَيْرِ وَاجْعَلْ
عَاقِبَةَ أُمُورِنَا بِالْخَيْرِ تَوْفِقًا مُّسْلِمِينَ وَالْحَمْدُ لِلصَّالِحِينَ ﴿٣﴾

قَالَ اللَّهُ تَعَالَىٰ فِي كِتَابِهِ الْكَرِيمِ :
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً
عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ﴿٤﴾ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٥﴾
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

إِنَّ أَطْيَبَ الْكَيْسِ كَيْسُ الْبُحَّارِ الَّذِينَ إِذَا حَدَّثُوا لَمْ يَكْذِبُوا وَإِذَا أُوْتِمِنُوا
لَمْ يَخُونُوا وَإِذَا وَعِدُوا لَمْ يَخْلِفُوا وَإِذَا اشْتَرَوْا لَمْ يَذْمُوا وَإِذَا بَاعُوا لَمْ يُطْبِرُوا
وَإِذَا كَانَ عَلَيْهِمْ لَمْ يَمْطُلُوا وَإِذَا لَهُمْ لَمْ يُعَسِّرُوا

Yegâne hayat ve hareket dîni olan İslâm; insanın iki cihanda saâdet ve selâmete ulaşmasını temin eden ilâhî bir nizamdır. Çünkü İslâm Dîni, rûhen sönenleri tutuşturan, tutuşanları kemâl ziyâsiyle aevlendiren, duranları yürüten, yürüyenleri hızlandıran, rûhen ölü olanları canlandırıp kurtuluş yoluna sevkeden bir dindir. O din, nurlu yolunda yürüyenlere, maddeten ve mânen ilerlemeyi, yükselmeyi emreder.

İslâm, toplumu ve fertleri ilerlemeye, yükselmeye ulaştırın çalışmayı dînî emirleri arasına almış, insanı sefaletin batağına iten tembelliği men'etmiştir. Cenâb-ı Hak;

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى ﴿٦﴾ وَأَنْ سَعْيُهُ سَوْفَيْرٌ ﴿٧﴾

(1) Nisâ Sûresi, Âyet: 29.

(2) Et-Terğîb Ve't-Terhîb, Cilt: 2, Sahife: 17, Yazarı: Abdu'l-Azîm b. Abdu'l-Kavî, 1324, Matbaa-i Âmire.

"Hakikaten insan için kendi çalıştığından başkası yoktur. Hakikaten çalıştığını ileride (kıyâmet gününde, mîzanda) görecektir."³ buyuruyor.

Bu emr-i İlâhî, açık bir şekilde gösteriyor ki, insan için çalışmasının karşılığından başka bir nasib yoktur. Dünyada da, âhirette de böyledir. Bu bir kanun-u İlâhîdir. İnsan, sebepler ve vasıtalar âlemi olan bu dünyada ne yaparsa, muhakkak onun karşılığını görecektir. Âhirette ise yaptığıнын hesabını verecektir.

Mücâdele sâhası olan bu dünyâda, Allâh'ın rızâsına uygun bir şekilde çalışmak, hem dünyâsı için, hem de âhireti için çabalamak Müslümanın en büyük vazifesidir. Müslüman, dünyevî saâdeti için çalışırken, uhrevî selâmetini temin eden ibâdetini aslâ ihmal etmemelidir. Sevgili Peygamberimiz (S.A.V.) Müslümanların hayırlısını bir Hadîsiyle şöyle belirtiyorlar:

لَيْسَ بِجَزَائِكُمْ مِنْ تَرْكِ دُنْيَاهُ لِأَخْرِيهِ وَلَا أَخْرِيَهُ لِدُنْيَاهُ حَتَّى يُصِيبَ مِنْهُمَا جَمِيعًا
فَارْتَدَّ الدُّنْيَا بِلَاغٍ إِلَى الْآخِرَةِ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ عَلَى النَّاسِ

"Sizin hayırlınız dünyâsını âhiretine veya âhiretini dünyâsına fedâ eden (terk eden) değildir. Her ikisini birlikte alan (isâbet edip, yürüten) dır (hayırlınız). Muhakkak dünyâ âhirete belâğdır (ulaştırıcı vasıtaadır). Ve insanların üzerine yük olmayınız."⁴

مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطَّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ وَإِنْ نَبِيَ اللَّهُ
دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ....

"Hiç kimse, kendi el emeği ile kazandığından daha hayırlı bir şey yemedi. Allâh'ın Nebîsi Dâvud (A.S.) eliyle kazandığından (elinin emeğini) yedi."⁵ buyuruluyor. ber (S.A.V.) şöyle belirtiyor:

طَلَبُ الْحَلَالِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ

"Helâl rızık aramak (kazanmak) her Müslüman kadın ve erkek üzerine farzdır."⁶

Peygamberimiz (S.A.V.) in bu emirleri bize gösteriyor ki, çalışmak her Müslümanın şîârı olmalıdır. İslâm, başka dinler gibi insanın tek cephesine hitap etmez. Yalnız dünyâ mutluluğunu değil, dâreyn saâdetini hedef olarak alır. Geçici olan dünyâ, kazanç sahanesidir. Ebedî âlemdeki, saâdet ve felâket istikametine giden vâsitanın bileti bu dünyâ istasyonunda elde edilir. Bunun içindir ki İslâm, ebedî âlem olan âhiret için çalışmayı emrederken, bir dâr-ı mezraa olan dünyâyı ihmâl etmez. Dünyâda, her iki hayat için kazanç yollarına başvurmayı, tâkat nisbetinde durmadan çalışmayı emreder. Dînimizde tembellik, hem günah, hem de zilletir. Bu hastalık, insanı fazîletten uzaklaştırır, diğer insanların sırtına yük olan ve onlara zarar veren bir hale getirir. Hakîkî Müslümanın en büyük hasleti, insanlara yük olmak değil, onlara faydalı olmaktır. Cenâb-ı Hak nasıl ki; imtihan yeri olan dünyâda biz kullarına, kendisine ibâdet etmeyi, itâat ederek emirlerine uymayı emir buyurmuşsa, dünyâ hayâtı için de —âhireti unutmamak şartıyla— kazanç yollarına sarılmayı, rızık kapılarını zorlamayı emretmiş, helâl rızık elde etmenin yollarını

(3) Necm Sûresi, Âyet: 39-40 (Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, Cilt: 3, Baskı: 5).

(4) Câmiu's-Sağîr (Hâfız Süyûtî), Cilt: 2, Sahife: 115, H. 1321, Mısır.

Diğer bir Hadîs-i Şerîfte;

(5) Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, Cilt: 6, Sayfa: 442, 1939.

Helâl rızık kazanmanın her Müslümana (üzerine) farz olduğunu Cenâb-ı Peygam-

(6) Câmiu's-Sağîr (Hâfız Süyûtî), Cilt: 2, Sahife 46, H. 1321, Mısır.

göstermiştir. İslâm Dîni, meşrû olan bütün kazanç kapılarını insanlara açmış, insanın zararına olan gayr-i meşrû yolları kapamıştır. Kazanç yollarının birincisi ve en mühimmi ticârettir.

Ticâret; fayda temin etmek, kâr elde etmek için yapılan alışveriştir. Diğer bir târifle ticâret; çeşitli maddelerin mübâdelesini netîcesinde kâr sağlamak kasdiyle yapılan işittir. Bu işle uğraşana "tâcir" denir.

İslâm, ticâreti helâl rızık kapılarından biri saymıştır. Helâl kazanç, İslâm nazarında bir ibâdettir. Hz. Muhammed (S.A.V.) bir Hadîs-i Şerîflerinde;

مَنْ بَاتَ كَالْأَمِينِ طَلَبَ الْحَلَالَ بَاتَ مَغْفُورًا لَهُ

"Helâl rızık talebetme (kazanma) uğrunda yorulup da yatanlar, günahları (küçük günahları) mağfiret olmuş olduğu halde akşamlarlar (uykuya varırlar)."⁷ buyuruyorlar.

Helâl rızık elde etmenin en mühim yolu olan ticârete, İslâm, büyük yer vermiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de ticâreti meşrû yollarla yapmaya insanı teşvik eden birçok ilâhî emirler vardır. Mevzumuzun başına yazdığımız Âyet-i Kerîmede Cenâb-ı Hak;

"Ey iman edenler! Birbirinizin mallarını haram sebeplerle yemeyiniz. Meğer ki (o mallar) sizden karşılıklı bir rızadan (doğan) bir ticâret (malı) ola..."⁸ buyuruyor.

Cenâb-ı Hak bu Âyet-i Kerîme ile ticâretin helâl olduğunu ve bunun dışında Fahr-i (Fahrüddîn) Râzî'nin beyânı veçhile; "Fâiz, kumar, gasb, sirket, hıyânet, yalan yere şehâdet ve yalan yeminle başkasının malını almak gibi meşrû olmayan bir sûretle bir mala sâhip olmak haramdır." Toplumun intizâmını temin eden, kişinin bütün haklarını hîmâye eden İslâm, gayr-i meşrû yolları kapamış, insan ve toplumun zararına olan her şeyi men'etmiştir. Meselâ İslâm; karşılıksız olarak para kazanmayı yâni fâizi haram kılmıştır. Bunun bizce bilinen üç sebebi vardır:

1. Para parayı doğurmaz. İş parayı doğurur. İşsiz ve emeksiz kazanç haramdır⁹. Fâiz; karşılıksız ve emeksiz para kazanma yoludur ki haramdır. Çünkü mal, insanın dünyâlık ihtiyaçlarını temin etmek için Cenâb-ı Hakk'ın kuluna bir nîmetidir. Mal da, can ve beden gibi insanın masûn olan haklarından olduğu için ona tecâvüz edilemez. Karşılıksız olarak gasb edilemez. Sâhibinin kendi rızâsiyle —mecebûriyet karşısında— ribâyı alması fâizin haram olmasına engel olamaz.

2. Fâiz insanların faydasına olan ticâreti felce uğrattır. İslâmî bir emir olan çalışmayı iptâl eder. Çünkü, para sâhipleri, bedelsiz kolayca başkasının malını almağa alışınca külfetli olan ticârete, çalışma ve san'ata meyletmez. Ticârette bulunan, fazla kazançtan mahrum olur. Netîcede servetler mahvolur. Bu hal her zaman görülmektedir. Ce-

nâb-ı Allah;

يَحْقُ اللَّهُ الرَّبُّوا وَيُرِي الصَّدَقَاتِ

"Allah ribânın bereketini tamâmen giderir. Sadaka (sı verilen mal) ları ise artırır."¹⁰ buyuruyor.

3. Fâiz, insanlar arasında iyi olan karz-ı hasen (ödünç para alıp vermek) sûretiyle vâkî olan yardımlaşmayı kaldırır. Halbuki İslâmiyette fertlerin birbirlerine yardımları esastır. En mühim ahkâm-ı şer'iyedir.

(7) Câmiu's-Sağîr (Hâfız Süyûtî), Cilt: 2, Sahife: 142, Meymen Matbaası, Mısır, H. 1321.

(8) Nisâ Sûresi, Âyet: 29.

(9) İslâm'da Sosyal Adâlet, Seyyit Kutup, Cilt: 1, Sayfa: 165, A. Sait Matbaası, İst. 1962.

(10) El-Bakara Sûresi, Âyet: 276.

İslâm'ın helâl saydığı ticârete gelince; ticârette, insanların ihtiyaçlarını temin vardır. Bir memleketin malını diğer memlekete götürmek, o beldenin malını diğerine ulaştırmak, insanın, cinsine hizmet ve yardımdır. İnsanlara yardım ise, İslâm'da bir ibâdet ve İnda'lahda makbûl olan bir harekettir¹¹.

İslâm Dîni, ticârete büyük ehemmiyet vermiş ve bu önemli işi Hz. Peygamber (S.A.V.) bilfiil yaparak her iyi hususta olduğu gibi bu hususta da insanlığa nümûne-i imtisâl olmuştur. Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.V.) gençliğinde bizzat ticâret kervanlarını idare etmişler, çocukluklarından nübüvvetlerine kadar hayatlarının en hararetili devresinde; en emin insan, en asîl tüccar, en şerefli ve en yüksek tâcir olarak toplum hayâtında derin tesirler bırakacak bir ticârî ahlâk mümessili olmuşlardır. Hz. Peygamber (S.A.V.) Risâletlerinden sonra emir buyurdıkları kâideler, birçok Hadîs-i Şerîfler, Sünnet-i Nebeviye ve Kur'ân-ı Kerîm'in İlâhî emirleri birlikte mütalâa edilip düşünülürse, İslâmiyetin iktisat ilminin felsefesini yapmakla kalmadığını, bizzat onu yaşayarak ticârî hayâtın şartlarını ve faziletlerini de öğretmiştir¹².

İslâm'ın fazîlet semasının birer yıldızları olan Ashâb-ı Kirâm Hazretlerinin çoğu ticâretle meşgul oluyorlardı. Nitekim, İslâm için Mekke'den bütün servet ü sâmanlarını bırakarak Medîne'ye hicret eden Ashâb, orada Ensâr'ın bütün mallarını kendilerine arz etmelerine rağmen onlar durmamışlar, hemen çalışmaya ve ticârete sarılmışlardır. Resûlullah (S.A.V.) herbir Muhâcir'i, bir Ensâr'a kardeş yapmıştı. Sa'd b. Rebî'in kardeşliğine Abdurrahman b. Avf isâbet etmişti. Hz. Sa'd (R.A.) servetinin yarısını ona teklif etmişti. Abdurrahman; İslâm'ın insanlar arasında kurduğu bu din kardeşliğinin bir tezâhürü olan bu teklîfe şu cevâbı verdi:

— Kardeşim, iyiliğine teşekkür ederim. Allah, bütün malına bereket versin. Sen bana yalnız çarşının yolunu göster, gerisini bana bırak.

Hz. Sa'd, Abdurrahmân (R.A.) ı Medîne'nin Kaynuka çarşısına götürmüş, Abdurrahmân; biraz yağ, peynir ve sût alarak alışverişe başlamıştı. Gündüzleri alıp satar, çalışır, akşam olunca evine dönerdi. İşinde doğru hareket eden bu büyük insan, ticâret hayâtında muvaffak olmuş, kazancı artmıştı. Kısa bir zaman içinde Medîne'nin sayılı servet sâhipleri arasına geçmişti¹³.

Görülüyor ki, İslâm'ın bütün emirleri gibi ticâreti de Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) hem emretmiş, hem de onu bilfiil yapmıştır. İslâm'ı tam yaşayan Ashab, İslâm'ın ticârete verdiği önemi idrâk ederek tek canlarıyla Medîne'ye geldikleri halde, çalışmaya, ticârete sarılarak maîşetlerini temin etmişlerdir. Başkalarına yük olmadıkları gibi, yoksullara yardım ellerini uzatmışlar, canlarıyla mallarıyla İslâm'ı yaymaya koyulmuşlardır. Ashâb-ı Kirâm, bir yanda Kur'ân-ı Kerîm'in inen âyetlerini ezberliyor, yazıyor, Peygamber (S.A.V.) in Hadîs-i Şerîflerini zapt ediyor, diğer taraftan dünyânın çeşitli işleriyle meşgûl oluyorlar, ziraat, ticâret ve san'atla uğraşıyorlardı. İki dünyânın saâdeti için durmadan çalışıyorlardı. Hakîkî Müslümana tembellik yakışır mı hiç?..

En mühim kazanç yolu olan ticâretin, cemiyet hayâtındaki ehemmiyeti büyüktür. Ticâret hayâtı canlı olan bir millet, ilerlemeye, yükselip gelişmeye namzettir. Bir toplum, yaptıklarını satamıyorsa, elde ettiği mahsûlü başka tarafa kazanç karşılığı aktaramıyorsa, o toplumun iktisadî cephesinin çökmesi muhakkaktır. Bunun için kalkınmamızın temel esaslarından birisi olan ticâretin üzerinde fazlaca durmalıyız. Her çeşit serveti bağrında taşıyan yurdumuzun mahsûllerini yerinde satmalı, dış pazarlara sevketmeli, yeni yeni

(11) Ahkâm-ı Kur'âniye, Mehmet Vehbi, Sahife: 360, 3. Baskı, 1966.

(12) İslâm'da Ticârî Ahlâk, Yûsuf İnan, Sayfa: 32, Sinan Matbaası, 1964 İstanbul.

(13) Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayâtı (Medîne Devri), Osman Keskiöglü - A. Himmet Berki, Sayfa: 207, Ankara 1960.

imâl ettiğimiz eşyâyı münâsip piyasalara sürmeliyiz ki, ilerlememiz istenilen zaman içinde mümkün olabilsin. Yükselip kalkınmamız için hayâtî değer taşıyan bu mühim mes'e- lede İslâm'ın emirlerine uyduğumuz nisbette muvaffak olabiliriz. O, İlahî nizâmın bu hususta getirdiği ahlâkî prensipleri, harfiyyen yerine getirdiğimiz an; ticâretimiz gelişecek, iktisâdiyâtımız canlanacak, ticârî sâhada yüklerimizi kızartıcı, Müslüman Türk Milletinin ahlâk ve an'aneleri ile bağdaşmayan fenâlıklar silinecektir. Ticâretimizi bir çıkma- za sürükleyen, hîle, ribâ, sahtekârlık, yalancılık, dolandırıcılık ortadan kalkacak, hîlesiz, doğru, dürüst tâcirin elindeki mala müşteri bulunacak, yabancı piyasalarda Müslüman Türk tâcirinin sattığı mal, emniyetle herkes tarafından alınacaktır.

İslâm, her işte olduğu gibi ticârette de muvaffak olmanın şartının, çalışmak olduğunu beyân eder. Bununla birlikte ahlâklı olmayı, dürüst olmayı aslâ ihmâl etmez. İslâm Dîni, ticâret ahlâkına ehemmiyet vererek, istismâra, hîleye ve ihtikâra müsâit olan ticârî ortamda ahlâksızlıkların önlenmesini temin etmiştir. Konumuzun başında zikrettiğimiz Hadîs-i Şerîfte Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.);

"Söz söylediği zaman yalan söylemeyen, kendisine emânet edildiği zaman hıyânet etmeyen, söz verdiği zaman dönmeyen, malı alırken onu yermeyen, satarken onu öğme- yen, alacaklıyı kovmayan (iyi muâmele eden), borçlulara güçlük göstermeyen tâcirin kazancı, en temiz kazançtır."¹⁴ buyuruyorlar.

Ticârî ortamın hâkimi olan tâcirin sâhip olması gereken vasıfları, İslâm açık bir şekilde belirtmiştir. Tâcir toplum ahlâkının bir ölçüsüdür. Halk ile devlet, iyilikle kötülük, fazîletle rezîlet arasında yer alan her münâsebette tâcirin bizzat veya dolayısıyla alâkası vardır. Ahlâkan düşük tâcirlerin hayat bulduğu, barındığı ortam ergeç sukut etmeye mahkûmdur. Cemiyetin bekası tâcirin şahsiyet ve karakteriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Tâcirin ıslâhı, ahlâkın da ıslâhıdır. Onun bozulması toplum ahlâkının bozulmasını zarûrî kılar. İslâmiyetin tâcir ve ticârî ahlâk üzerinde bu kadar ehemmiyetle durmasının sebebi, işte bu ahlâkî önemden ileri gelmektedir.

İslâm'ın övdüğü tâcir; doğru, cesur, azimli, sebatkâr, sabırlı ve ihtiyatlı olandır. O halde Müslüman tâcir; yalancılıktan, dolandırıcılıktan, ihtikârdan sakınmalıdır. Tâcirin sâ- hip olması gereken önemli vasıfların birkaçını İslâm'ın ışığında inceleyelim:

DOĞRULUK: Her Müslümanın ilk vasfı, her tâcirin en büyük hasleti doğruluktur. Cenâb-ı Hakk (C.C.) ın, Peygamberimiz (S.A.V.) e ve O'nun yüce şahsında biz Müs-

lûmanlara İlahî emri:

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ

"Emrolunduğun veçhile dosdoğru hareket et."¹⁵.

Bu Âyet-i Kerîmenin tefsîrinde İbn-i Abbas diyor ki: "Cenâb-ı Hak, yalnız Habî- bi'ne değil, O'nunla berâber mü'minlere de istikameti emretmektedir."¹⁶.

Ticâret hayâtında doğruluk, bâzı maddelerin bozulmaması için kullanılan tuz me- sâbesindedir. Doğruluktan yoksun olan ticâret sâhası bozulur, kokar. Dînimiz doğruluğa

(14) Et-Terğîb Ve't-Terhîb, Cilt: 2, Sahife: 17, Yazar: Abdu'l-Azîm b. Abdu'l-Kavî, 1324, Matbaa-i Âmire, İstanbul.

(15) Hûd Sûresi, Âyet: 112.

(16) Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, Cilt: 1, Sayfa: 342 d. not, H. B. Çantay, 5. Baskı, 1965 İstanbul.

pek çok ehemmiyet vermiştir. Müslüman; özü sözü doğru olan insandır. Her mü'minin dâimâ namazda Fâtiha-i Şerîfe'yi okurken,

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

"Bizi doğru yola ilet yâ Rabbi."¹⁷ diye Allâh'a duâ etmesi, hakîkî Müslümanın gâyesinin doğruluk olduğunu göstermektedir. Sevgili Peygamberimiz (S.A.V.) bir Hadîs-i

Şerîflerinde; « أَحَبُّ أَحَادِيثِ إِلَى الصِّدْقِ ... »

"Bana sözün en sevimsisi, doğru olanıdır."¹⁸ buyuruyorlar.

Doğruluk çok yönlüdür: Sözde doğruluk, işte doğruluk, ölçüde doğruluk, hulâsa Müslüman için her sâhada doğruluk... Tâcir için işinde, ölçü ve tartısında doğru olması ayrı bir değer taşır. Tâcirin doğruluk vasfını yitirmesi, cemiyet için ve hattâ insanlık için büyük bir felâkettir. Biz, burada çok cepheli olan doğruluğun tâcirle ilgili olanı üzerinde duracağız.

SÖZDE DOĞRULUK: Fazîletli insanın ölçüsü, söylediği sözlerin doğru olmasıdır. Yalancı, fazîletten hiçbir zaman nasîbini alamayan bir bedbahttır. İslâm doğru sözlülüğünü,

Müslümanın üstün vasıflarından saymıştır. الَّذِينَ يُوْفُونَ بَعْدَ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ

"Onlar ki Allâhu Teâlâ'nın ahbine vefâ ettiler, mîsâkı hiçbir zaman bozmadılar."¹⁹

Diğer bir Âyet-i Kerîmede; ... وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

"Ahitlerinize de vefâ edin, zîrâ ahitlerini bozanlar mes'uldür."²⁰ buyuruluyor.

Cenâb-ı Hak doğru olmayı emrederek yalanı nehyetmiştir.

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ

"Artık murdarlıktan, putlara ibâdetten ve yalan sözden kaçının."²¹

Bu emr-i İllâhî yalan söylemeyi puta tapmaktan sonra zikrederek, onun çok fenâ haslet olduğunu belirtiyor. İnsanı kötülüklerin kucağına iten yalan kadar fenâ ne vardır ki?.. Yalan kötülüklerin kaynağıdır. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.), Ebû Bekir (R.A.) den mervî bir Hadîs-i Şerîfte;

إِلَّا أَنْبَأَكُمْ بِأَنْبَاءِ كِبَارٍ ثَلَاثًا قَالَ الْوَبْلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: الْأَشْرَافُ
بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَجَلْسٌ وَكَانَ مُتَكَيِّفًا فَقَالَ الْوَقُولُ الزُّورِ فَمَا زَالَ
يُكْرِمُهَا حَتَّى قُلْنَا لَيْلَتُهُ سَكَتَ

(17) Fâtiha Sûresi, Âyet: 6.

(18) Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercîd-i Sarîh Tercemesi, Cilt: 6, Sayfa: 128, Kâmil Miras.

(19) Ra'd Sûresi, Âyet: 20.

(20) İsrâ Sûresi, Âyet: 34.

(21) El-Hac Sûresi, Âyet: 30.

"Bir kerre Nebî (S.A.V.) Ashâb'a üç def'a;

— **Büyük günahların en büyüğünü size bildireyim mi?** buyurdu. Ashâb;

— Evet yâ Resûla'llâh, dediler. Resûlu'llâh;

— **Allâh'a şirktir, anaya babaya ezâdir**, buyurdu. (Sonra) dayanmakta iken doğru-
lup oturdu. Hemen;

— **İyi dinleyin, bir de yalan yere şahâdetfir**, buyurdu. Resûlu'llâh bu sözü durma-
dan tekrarlıyordu. (O derece tekrarladı ki) hattâ biz ona acıyarak keşke sussa diyorduk)."22.

Kur'ân-ı Kerîm yalancı, men'ederken, Resûlu'llâh (S.A.V.) yalancı şirkten sonra zikre-
derken, Allâh'a inanan; âhirette, dünyada yaptığı her şeyin mükâfat ve mücâzâtını gö-
receğine îmân eden bir Müslüman nasıl yalana tevessül edebilir?

Hz. Peygamber (S.A.V.) doğru olan tâciri ne büyük müjde ile tebşir buyuruyorlar:

التَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْأَمِينُ مَعَ النَّبِيِّ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ

"Doğru ve emîn (güvenilir) olan tâcir; peygamberler, siddiklar ve şehitlerle beraberdir."23.

Her Müslümanın hedefi, bu yüce mevkî olmalıdır. Tâcir sözünde doğru olduğu gibi ölçü ve tartısında da doğru olmalıdır. Cenâb-ı Hak;

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٢٤﴾

"Ölçüğünüz vakitte ölçüğü tam yapın. Doğru terâzî ile tartın. Bu, hem daha hayır-
lıdır; hem âkıbeti i'tibâriyle daha güzeldir."24 buyuruyor.

Başkalarını aldatmak, insanlara zararlı olmak gerçek Müslümana yakışmaz.

Cenâb-ı Hak eksik tartıp ölçenlere büyük ikap vâdediyor:

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ ﴿٢٥﴾ الَّذِينَ إِذَا كَتَبُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢٦﴾ وَإِذَا كَالُوا لَهُمْ أَوْ وَزَنُوا لَهُمْ
يُخْسِرُونَ ﴿٢٧﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ﴿٢٨﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢٩﴾ يَوْمَ يَقُومُ
النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾

"Ölçüde ve tartıda hîle yapanların vay hâline. Ki, onlar insanlardan ölçükle aldık-
ları zaman (haklarını) tastaftam alırlar. Onlara (insanlara) ölçükle, yâhut tartıyla ver-
dikleri zaman eksiltlenlerdir. Sahiden onlar (öldükten sonra) diriltileceklerini sanmıyorlar
mı? Büyük bir günde Âlemlerin Rabbi (olan Allâh'ın hükmü) için insanların (kabirlerin-
den) kalktığı günde?.."25.

Âhirete inanan Müslüman tâcir, bu tehdîd-i İlâhiyenin karşısında nasıl eksik ölçüp
eksik tartabilir? Müslüman her zaman Cenâb-ı Hakk'ın İlâhî müşâhedesi altında olduğu-
nu aklından çıkarmamalıdır. Eksik ölçen, yanlış tartan tüccara verilen bu öğütlerden da-
ha üstün öğüt ve tavsiye ne olabilir?

(22) Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tercîd-i Sarîh Tercemesi, Cilt: 8, Sayfa: 81, Kâmil Miras.

(23) Et-Tâc Li-Câmiu'l-Usûl, Yazarı: Şeyh Mansur Alf, Cilt: 2, Sayfa: 197, Dâru İhyâ Ku-
tubu'l-Arabiyye, 1961, 3. Baskı.

(24) İsrâ Sûresi, Âyet: 35.

(25) Mutaffifîn Sûresi, Âyet: 1-6.

Tüccarın sâhip olması gereken vasıflardan birisi teşebbüs azmi ve cesârettir. Büyük işler, dev müesseseler, müteşebbis azimli insanların eseridir. Azim ve cesâret sâhibi olmayanların muvaffak olması güçtür. Peygamberimiz (S.A.V.) bir Hadîs-i Şerîflerinde;

التَّاجِرُ الْجَبَانُ مُحْرَمٌ وَالتَّاجِرُ الْجَسُورُ مَرْزُوقٌ

“Korkak tâcir mahrum, cesur tâcir rızıklanmıştır.”²⁶ buyuruyor.

Tâcir için muvaffakiyetin temel şartı, cesârettir. Bugünün Almanyası cesur iş adamlarının, müteşebbis zenginlerin eseridir. Bizim birçok maddî imkânlarımız müsâit olduğu halde, servet sâhibi olan zenginlerimizin korkak oluşu ve müteşebbis olmayışı, her işi devletten beklemenin bir âdet hâline gelişi, iktisâdî ve sınaî sâhada geri kalışımızın başlıca sebeplerinden biri ve en başta gelenidir. Şâyet İslâm’ın yüce emirlerine tam mânâsiyle kulak verseydik, zenginlerimiz bu İlâhî ve Peygamberî emirleri kendilerine rehber edinselerdi; ellerindeki sermayeyi cesâret ve azimle işletselerdi, henüz dağların yamaçlarında kimsenin görmediği, vâdîlerin derinliklerinde kimsenin el sürmediği mâdenler işlenecek, iç ve dış piyasalara arz edilecekti.

Ticâret hayâtımızda, Allah korkusundan yoksun olan tâcirlerin açtıkları rahneler pek büyüktür. Sahtekârlık ve dolandırıcılık, iç pazardan dış piyasaya kadar yayılmış, güven ve itimat hayli sarsılmıştır. Bu çıkmazdan bizi İslâm’ın ticâret ahlâkı ve Allah korkusu kurtarabilir.

İslâmiyet, ticâret hayâtını felce uğratan karaborsayı, istifçiliği ve ihtikârı yasak etmiştir. Kur’ân-ı Kerîm ihtikâr maksadiyle biriktirilen malın Cehennem ateşi gibi yakıcı ve dağlayıcı olduğunu bildirerek gayr-i meşrû sebeplerden dolayı mal biriktirip piyasayı dara düşürmenin haram olduğunu belirtmiştir.

يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كُنْتُمْ لَا لِنَفْسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

“O gün ki bunlar, üzerlerinden (yakılacak) Cehennem ateşinin içinde kızdırılacak da, o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak, işte bu (denilecek), nefisleriniz için toplayıp sakladıklarınız. Artık saklayıp istif ettiğiniz bu nesnelere (n acısını haydi) tadın.”²⁷

Sevgili Peygamberimiz (S.A.V.) de;

بِئْسَ الْعَبْدُ الْمُتَكَبِّرُ إِنْ أَرْخَصَ اللَّهُ الْأَسْعَارَ حَزَنَ وَإِنْ أَغْلَاهَا اللَّهُ فَرَحَ

“İhtikâr eden kimse ne kötü kuldür. Eğer Allâhu Teâlâ fiyatları ucuzlatırsa mahzun olur. Eğer pahalandırırorsa ferahlanır, memnun olur.”²⁸ buyuruyor.

İnsanların muhtaç olduğu maddeleri fazla para tutsun diyerek istifleyen, umûmun menfaatına aykırı olarak haram kazançla fâhiş kâr temin için cemiyete zarar veren kimse hakîkî Müslüman değildir. Hakîkî Müslüman: Resûlu’llâh (S.A.V.) in;

(26) Câmiu’s-Sağîr (Hâfız Süyûtî), Cilt: 1, Sayfa: 116, Meymene Matbaası, Mısır 1321.

(27) Et-Tevbe Sûresi, Âyet: 35.

(28) Et-Terğîb Ve’t-Terhîb, Cilt: 2, Sayfa: 16, Abdu’l-Azîm, 1324, Âmire Matbaası.

الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

"Müslüman; Müslümanların elinden, dilinden selâmet bulduğu kimsedir."²⁹ Hadîs-i Şerîfini kendisine şaşmaz bir düstur edinir.

Bugünkü ticâret âlemimiz, düşünen her insanı büyük bir yeis içine düşürmektedir; yalancılık, dolandırıcılık, sahtekârlık âdetâ geçer akçe hâline gelmiş, hîlekâr tâcirin yaptığı fenâlıklar Müslüman Türk Milletinin ahlâk ve şerefiyle bağdaşmayacak hale gelmiştir. Bundan dolayıdır ki, devletimizi milyonlarca zarara düşüren vergi ve döviz kaçakçılığı yapan ahlâksız tâcir, millet ve memleketi değil, kendi menfaatinden başkasını düşünemez duruma gelmiştir.

Bütün bu dertlerden bizi kurtaracak, her derdimize devâ olacak ilâçların İlâhî reçetesi, Kur'ân-ı Kerîm'dir. O, öyle bir reçetedir ki, tanzîm eden Cenâb-ı Hak, tavsiye eden, beşeriyete takdîm eden Hz. Muhammed (S.A.V.) dir. Menba-ı İlâhî olan böyle bir devâ, elbette ki beşeriyetin bütün dertlerine derman olacaktır. Ticâreti ellerinde tutan tâcirlerimizin kalblerine Kur'ân'ın şifâ verici emirlerini yerleştirmedikçe, her yerde ve her zaman İlâhî müşâhedenin altında olduğunu ona idrâk ettirmedikçe, Adâlet-i İlâhiye'nin tecellîgâhı olan âhirete inanma şuuruna ulaştırmadıkça, bu husûsun tedâvisi için yaptığımız kanunlar, ortaya koyduğumuz zecrî tedbirler; ticârî yolsuzlukların, dolandırıcılığın, ihtikârın önüne tam mânâsiyle geçemeyecektir. İnsanın rûhuna değil, dış görünüşüne hükmeden bu müeyyideler; kötülüğün kaynağı olan kalbe inemeyecek, orada vicdan (îman) değil, nefis saltanat sürecektir.

Hülâsa, İslâm Dîni; helâl rızık elde etme yollarının başında ticâreti saymıştır. İslâm'ın Yüce Peygamberi (S.A.V.) e, hangi rızık daha helâldir, diye sorulduğunda;

قَالَ: عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ وَكُلُّ جَنِيحٍ مَبْرُودٍ

"Kişinin kendi eliyle yaptığı işi (san'at ve zirâatı) ve içine yalan, hıyânet karıştırılmayan alışveriştir."³⁰ cevâbını vermişlerdir.

Dâima ilerlemeyi ve yükselmeyi emreden İslâmiyet; ticârete ehemmiyet verirken, ahlâklı ve doğru olmayı, bu mesleğin esâsı saymıştır. Dolandırıcılığı, yalancılığı en büyük günah addetmiş, bu yolla kazanç elde edenin azâb-ı İlâhiyye'ye dâcâr olacağını beyan buyurmuştur. Ticârî münâsebetlerde Allah ve Resûlü'nün emirlerine riâyet etmeyi, her Müslümana emretmiştir. Hakîkî Müslüman, İslâm'ın bütün emirlerini kendine şîâr edinen insandır. İşte kurtuluş yolu... Saâdet yolu... Yükselme yolu... İSLÂM!

Yâ Rabbe'l-Âlemîn! Sana sonsuz hamd ü senâlar olsun. Âlemlerin Rabbi ve sâhibi Sen'sin. Âlemlere rahmet olarak gönderdiğin Sevgili Peygamberimiz (S.A.V.) üzerine ve bütün Peygamberlere salât ü selâm olsun. Resûlu'llâh'ın yolunda yürüyen ve yürümüş olan bütün ehl-i îmâna sonsuz rahmet ve mağfiretler!..

Yâ Rab! İslâm'ın nurlu yolunda yürüyerek İlâhî rızâna kavuşan, rahmet deryandan doya doya nasîbini almış olan kulların zümresine bizi ilhak buyur. Tâcirlerimizin cümlesini islâh et, onları hidâyet yoluna ilet, her çeşit kötülüklerden uzaklaştır. Ticâretlerimize bol ve hayırlı kazançlar ihsân et. Bizi İslâm'ın nurlu yolundan bir an bile ayırma, dualarımızı kabûl et. Yâ İlâhe'l-Âlemîn. Âmin.

(29) Et-Tâc, Şeyh Mansur Alî, Cilt: 1, Sayfa: 27, 2. Baskı, Dâru İhyâ-i Kütübü Arabiye, 1961.

(30) Et-Terğîb Ve't-Terhîb, Abdullah Azîm, Cilt: 2, Sayfa: 2, 1324 Hicrî, Âmire Matbaası.